

Semnal editorial și publicistic: Mihail Diaconescu - *Prelegeri de estetica Ortodoxiei*, ediția a doua, Editura „Doxologia” a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2009 ...

Introducere, scurtă prezentare și referințe bio - bibliografice

Încă de la bun început, doresc să recunosc și să dezvălui adevărul că am apreciat întotdeauna bogata și diversă activitate a Domnului Mihail Diaconescu, aceea de profesor universitar, scriitor, publicist și om deosebit de activ al cetății, puterea sa de muncă, deosebita sa capacitate de: asimilare, concentrare, sintetizare, promovare și redare a datelor, informațiilor, citatelor și evenimentelor istorice și nu numai, a activităților și acțiunilor culturale și spirituale pe care le inițiază, supraveghează și organizează, cu multă seriozitate și avizată competență, cărțile pe care le-a scris și le scrie Domnul Profesor Mihail Diaconescu, precum și toată activitatea sa culturală și spirituală, caracterul și cultura foarte vastă și solidă de care dispune, de asemenea (și) dragostea domniei sale pentru cultura, arta și spiritualitatea noastră autentică!... Sunt de-a dreptul impresionat de capacitatea și puterea domniei sale de muncă susținută, pe care o desfășoară și acum, constatând din aceasta că are această atitudine, mereu pozitivă și optimistă, față de viață, față de semenii și cunoștii lui ce nu sunt puțini și care, dacă sunt sinceri, îl apreciază și îl admiră mult, fiindu-i cât se poate de recunoscători, așa cum încerc să-i fiu și eu acum, când scriu aceste rânduri, cu o nedisimulată emoție!...

Așadar, Domnul Profesor Universitar Dr. Mihail Diaconescu s-a născut la 8 noiembrie 1937, în localitatea Priboeni, comuna Vulturești, județul Argeș, și este romancier, critic, estetician, teolog ortodox și istoric literar. Este fiul Aureliei (născută Mârful) și al lui Aurelian Diaconescu, preot și învățător. A absolvit Liceul „Gheorghe Șincai” din București și Facultatea de Filologie a Universității din București (1960), obținând în anul 1972 titlul de doctor în filologie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, cu teza *Gib I. Mihăescu*, publicată în anul 1973. După absolvire, an care a coincis și cu debutul său în revista „Gazeta literară” cu un articol despre Gala Galaction, este numit profesor de limbile română și latină, logică și psihologie la Liceul „St. O. Iosif” din localitatea Rupea, județul Brașov. În anul 1965 a fost muzeograf la Muzeul Regional de Istorie și redactor la secția culturală a cotidianului „Drum nou” din municipiul Brașov.

În anul 1963 debutează editorial cu romanul *Visele au contururi precise*. În intervalul anilor 1965-1985, este cadru didactic la Institutul Pedagogic din municipiul Pitești, unde va participa la editarea revistei „Argeș”, al cărei redactor - șef va fi din anul 1966 până în anul 1969. Este, de asemenea, cofondator al revistelor „Astra” (1966) și „Noua revistă română” (1966). A funcționat, între anii 1985 și 1995, ca cercetător științific principal la Institutul de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu” din București.

Primul roman, *Visele au contururi precise* (1963), se ocupă de lumea contemporană, ca și cel din anul 1980, *Umbrele nopții*, înfățișând, moralizator, drama unui sculptor român exilat în Occident. Toate celelalte romane, de la *Culorile sângelui* (1973) până la *Sacrificiul* (1988), au fost concepute ca părți constitutive ale unei „fenomenologii narative a spiritului românesc”; ele ilustrează o „literatură cu program”, teoretizată în diverse studii și articole.

Scriitorul urmează și o altă filieră, ortodoxist-mistică și tradiționalistă, de tipul Nae Ionescu, Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu, Nichifor Crainic, Ion G. Coman, Dumitru Stăniloae etc., vorbind despre „misiunea românească” și caracterul „tragic, eroic și sublim” al istoriei românilor. Dacă în ceea ce privește eseistica autorul poate fi așezat alături de Paul Anghel sau Edgar Papu, romanele pe care le-a scris sunt discutabile, iar încercarea de a da o *Istorie a literaturii daco-romane* (1999) este în cel mai bun caz un gest de curaj, ținând de un uluitor spirit al documentării. Ceea ce depășește ca limită documentarului în *Istoria...* sa îi este însă permis romancierului, care poate mixa realul cu imaginarul, pentru a prezenta epoci

diferite, de la vechii traci la secolul al XX-lea, într-o încercare de a reconstitui spiritul fiecărui timp. Abordând o tematică istorică, autorul recurge la stilul realist clasic, vizitând fie și o realitate imaginată, cu unele infuzii romantice și accente retorice.

Culorile sângelui este o carte dedicată pictorului „oficial” din vremea lui Constantin Brâncoveanu, Pârveu Mutu, zugravul de biserici care, la început de veac XVIII, s-a impus artist aproape inaderent la cruda ambianță istorică. Renașterea și umanismul românesc prebrâncovenesc sunt urmărite și în *Adevărul retorului Lucaci* (1977), unde personajul principal este un „profesor” din vremea Movileștilor. În *Marele cântec* (1980), probabil cel mai bun roman al lui Diaconescu, eroul este muzicianul și savantul Ioan Căianu-Valachus, pentru puțină vreme episcop romano-catolic în Transilvania.

Epoca lui Burebista este văzută prin ochii lui Arhidamos, protagonistul romanului *Călătoria spre zei* (1982), ambasador al dacilor la Roma lui Iulius Cezar. Principele Grigore Alexandru Ghica al X-lea apare într-o carte despre vremurile romantismului (*Speranța*, 1984), după care prozatorul se întoarce la epoca sa predilectă, cea străromână, acum personajul principal fiind astronomul și teologul Dionysus Exiguus, „discipol” la „schola” unei mănăstiri tomitane (*Depărtarea și timpul*, 1986).

În fine, *Sacrificiul* aduce în prim-plan pe luptătorii ardeleni pentru Marea Unire, totul fiind prezentat, ca și în celelalte cărți, pe fondul dilematic al naturii umane. În aceste contexte, cele mai reușite pasaje literare se dovedesc, după Dumitru Micu, descrierile de ceremonial, recompuse în spiritul caracteristic al fiecăreia dintre epocile „reactualizate”.

În maniera lui Radu Theodoru, Paul Anghel, Vasile Știrbu, Eugen Uricaru, autorul mănuieste dezinvolt instrumentarul narato - logic al realismului tradițional. Realizează astfel un „mozaic de romane, înglobând, în ceea ce s-ar fi vrut un tot unitar, dacii, Reforma, Renașterea, „barocul” ardelean, vremea lui Brâncoveanu, romantismul prepașoptist, epoca Unirii, chiar dacă îi lipsește totuși acestui conglomerat un factor literar „incitator” (Marian Popa).

O lucrare serioasă și bine documentată este *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* (1995-1996, respectiv ediția a doua în anul 2009), în două volume intitulate *Teologie și estetică* și *Ipostazele artei*. O altă carte, *Biserici și mănăstiri ortodoxe* (1988), ilustrează aceleași teze despre perspective multi, inter și transdisciplinare: teologie dogmatică, istoria artelor, culturii și civilizației, poetică, părinții Bisericii. Volumul, *Farmecul dialecticii și fenomenologia narativă* (2001), conține în mare toate teoriile lui Diaconescu despre roman și natura specifică a epicului.

În anul 1996 Universitatea din municipiul Oradea i-a acordat Domnului Profesor Mihail Diaconescu titlul de *Doctor honoris causa* pentru întreaga sa operă literară și științifică. În anul 2005 a primit titlul de cetățean de onoare al municipiului Brad din județul Hunedoara „pentru prestigioasa sa activitate literară, publicistică, filosofică și didactică”. În anul 2007 a primit titlul de cetățean de onoare al comunei Vulturești din județul Argeș și titlul de cetățean de onoare al județului Argeș „pentru întreaga activitate depusă”. Este membru titular al Uniunii Scriitorilor din România. O parte din proza sa a fost tradusă în limbile germană, franceză, engleză, rusă. Mihail Diaconescu face parte din Comitetul Științific European al Societății *Ad Fontes. Alle Fonti Dell’Unita D’Europa*.

Tratatul *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* (vol. I, *Teologie și estetică*; vol. II, *Ipostazele artei*) - pe care l-a publicat în anul 1996, la Editura „Porto Franco” din Galați, iar ediția a doua, în anul 2009, la Editura „Doxologia” a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei din Iași - este o lucrare realizată pe o largă bază interdisciplinară. Prefața *Terra mirabilis* la albumul de artă *Bisericii și mănăstiri ortodoxe. Orthodox churches and monasteries. Romania* (1998) este o ilustrare a tezelor și demonstrațiilor cuprinse în lucrarea extraordinară „*Prelegeri de estetica Ortodoxiei*”. Tratatul *Istoria literaturii dacoromane* (1999) este o sinteză științifică cu caracter fundamental, unică în cultura română și europeană. El constituie o noutate într-un

domeniu de strictă actualitate datorită prezentării scriitorilor dacoromani de valoare universală din secolele I-VI – Aethicus Histricus, Sfântul Ioan Cassian, Sfântul Niceta de Remesiana, Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul, Leontius Byzantinus, Ioan Maxentius și alții. Volumul *Antologie de literatură dacoromană*. Texte comentate publicat în anul 2003 la Casa de Producție și Editură Corifeu este o completare necesară la tratatul Istoria literaturii daco-romane. Volumul *Farmecul dialecticii și fenomenologia narativă* (2001) conține teoriile Domnului Mihail Diaconescu despre roman, natura specifică a epicului și „fenomenologia narativă a spiritului românesc”. Ca scenarist și regizor de filme documentare Mihail Diaconescu a realizat serialul *Dobrogea creștină. Harta spirituală* în 13 episoade a câte 30 de minute fiecare.

Mihail Diaconescu premiat, la sfârșitul anului 2011, de către Academia Română

Domnul Prof. Univ. Dr. Mihail Diaconescu a fost distins cu premiul Academiei Române "Mircea Florian", secțiunea filosofie, pentru tratatul său *"Prelegeri de estetica Ortodoxiei"*, publicat la Editura „Doxologia” a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, din municipiul Iași, în anul 2009, bucurându-se de Prefața – Studiu a Domnului Acad. Prof. Univ. Dr. Alexandru Surdu. Pe data de 15 decembrie anul 2011, într-o atmosferă de mare solemnitate, s-a desfășurat ceremonia de acordare a premiilor Academiei Române pentru realizări deosebite în domeniile științei, filosofiei și artei. Ceremonia s-a desfășurat în Aula Magna, în prezența membrilor titulari, a membrilor corespondenți, a membrilor de onoare ai Academiei Române și a unor invitați.

Așadar, premiul "Mircea Florian" la secțiunea filosofie a fost acordat Domnului Prof. Univ. Dr. Mihail Diaconescu pentru tratatul său fundamental *"Prelegeri de estetica Ortodoxiei"* (vol. I - *Teologie și estetică*; vol. II - *Ipostazele artei*). Academia Română a considerat acest tratat o contribuție de o excepțională valoare la evoluția culturii române și europene, o demonstrație riguroasă a faptului că gândirea speculativă este activă în filosofia contemporană. Calitatea de apologet activ al Ortodoxiei este evidentă în tot ceea ce Domnul Profesor Mihail Diaconescu a scris, dar mai ales în sinteza *Istoria literaturii dacoromane* și în tratatul de estetică premiat recent de Academia Română. Reamintim aici faptul că numeroase capitole din *"Prelegeri de estetica Ortodoxiei"* au fost prezentate inițial la Facultatea de Litere și la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din municipiul Pitești. Ulterior aceste capitole au fost completate cu noi prelegeri rostite de Domnul Mihail Diaconescu la Facultatea de Sociologie, Psihologie și Pedagogie a Universității din București, la Facultatea de Limba Română și la Facultatea de Limbi Străine a Universității *Spiru Haret* din București, precum și la Facultatea de Sociologie și Psihologie a Universității *Hyperion*, tot din București. În tratat au fost incluse și unele prelegeri ținute la Secția Romanistică a Institutului de Romanistică al Universității *Humboldt din Berlin*, unde Domnul Mihail Diaconescu a avut cursuri și a condus seminarii pentru studenți și doctoranzi. Prin ideile și demonstrațiile pe care le conțin, aceste cursuri sunt o noutate în domeniul vast al teoriilor despre frumos și despre variatele sale încorporări.

Mihail Diaconescu între Teologie, Filosofie și Estetică autentică

Comparat adeseori cu *"Prelegerile de estetică"* ale lui Hegel, cu *"Estetica"* lui Nicolai Hartmann, cu *"Estetica"* lui Benedetto Croce și cu *"Estetica"* lui Tudor Vianu, tratatul Domnului Profesor Mihail Diaconescu se caracterizează prin abordările sale interdisciplinare și transdisciplinare, dar mai ales prin consecvența cugetării speculative, care îl străbate. Principiile oferite de teologia dogmatică ortodoxă, teologia liturgică ortodoxă, patrologia ortodoxă (sunt utilizate operele Areopagitului, ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, îndeosebi

"Ambigua", și ale altor mari dascăli ai credinței creștine), de variatele teorii despre frumos, de istoria artei românești și europene, de logica formală, îndeosebi de preocupările pentru axiomatică, pentru definiții și pentru noțiunile de maximă generalitate (*genera generalissima*, indefinisabilele), dar și de filosofia vieții, așa cum a fost ea practică de trăiriștii români - Nae Ionescu, Mircea Eliade, Dumitru Stăniloae (în opera sa de filosof al culturii), Nichifor Crainic, Mircea Vulcănescu, Vasile Băncilă, Constantin Noica, Traian Brăileanu (care este și unul dintre cei mai importanți sociologi din istoria culturii noastre), Virgil Bogdan, Petre Țuțea, Octav Onicescu (unul dintre marii matematicieni ai epocii sale), Arșavir Acterian și alții - au constituit puncte de plecare ferme pentru acaparantele și riguroasele abordări teoretice întreprinse de Domnul Profesor Mihail Diaconescu în monumentală lucrare, intitulată "*Prelegeri de estetica Ortodoxiei*".

Noutatea, originalitatea profundă și forța de impact a acestor *Prelegeri* demonstrează cu prisosință faptul că gândirea speculativă este singura aptă să ne introducă în străvechea și fundamentală problemă a transcendenței, dar și în variatele ipostaze ale frumosului, așa cum sunt ele gândite și percepute în zilele noastre. Premiul pentru filosofie acordat de Academia Română Domnului Profesor Mihail Diaconescu încununează o creație teoretică fundamentală, una dintre cele mai importante realizate în istoria esteticii românești și europene...

Cu alte cuvinte, datorită Editurii „Doxologia” din Iași, instituție de înalt prestigiu, care prin toată activitatea sa marchează în mod profund și definitiv, evoluția culturii și spiritualității autentice românești, ampla sinteză teoretică „*Prelegeri de estetica Ortodoxiei*”, elaborată de Domnul Prof. Univ. Dr. Mihail Diaconescu, a apărut în anul 2009, într-o nouă și admirabilă ediție (ediția a doua). Un amplu Studiu Introductiv intitulat *Filosofie, teologie și estetică în perspectiva rațiunii speculative*, semnat de domnul Acad. Prof. Univ. Dr. Alexandru Surdu – personalitate deosebită a culturii române contemporane, însoțește noua ediție. Un set de 112 planșe color (construcții bisericești, icoane, miniaturi, picturi în frescă, obiecte liturgice, desene) imprimate pe hârtie crețată completează această frumoasă ediție. Este o ediție necesară, care răspunde interesului profund manifestat față de problemele teologiei și ale esteticii de cercuri largi ale publicului cititor și lector, în special de cei pasionați de doctrinele despre frumos, de istoria artelor, de filosofia culturii și de psihologia și sociologia creației. Este, mai ales, o ediție aptă să răspundă numeroaselor întrebări ale epocii noastre, legate de natura specifică și viitorul valorilor estetice.

Domnul Profesor Mihail Diaconescu este una dintre cele mai complexe personalități ale culturii române contemporane. Ca romancier, critic și istoric literar, teolog ortodox, filosof al culturii, critic de artă, muzicolog și sociolog, el vine în domeniul vast și profund al dezbaterilor estetice, cu puncte de vedere strict personale, dar mai ales cu o înțelegere largă, cuprinzătoare și nuanțată a problemelor pe care le discută și abordează. De aceea, *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* a provocat și întreține discuții ample, pasionante, fondate pe variate sisteme de argumentare. Faptul că *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* a provocat și întreține dezbateri teoretice atât de evidente și de insistente este semnificativ pentru evoluția actuală a culturii române și europene. Abordarea problemelor filosofice, respectiv estetice, dintr-o perspectivă spirituală este o caracteristică a epocii de cultură în care ne înscriem. Acest fapt este riguros și amplu comentat sau argumentat de către Domnul Academician Alexandru Surdu în Studiul – Prefață. Ca știință despre frumos estetica s-a constituit în mod evolutiv și a însumat de-a lungul secolelor și mileniiilor numeroase doctrine, demonstrații, opinii și dezbateri reluate în mod insistent.

Cea mai cuprinzătoare și mai riguroasă doctrină estetică aparține însă Bisericii și învățaturii ortodoxe. Pentru că numai biserica, respectiv teologia creștină și spiritualitatea răsăriteană, afirmă frumusețea ca atribut al Divinității; frumusețea naturii manifestată ca bună întocmire, conexiune universală, evoluție și armonie la scară cosmică; frumusețea umană, a cărei deplină expresie se realizează în persoana, viața și faptele sfântului; și frumusețea

actelor patristice, apte să contribuie la continua și permanenta spiritualizare a lumii, pururi însetată de Creatorul ei. Este ceea ce demonstrează în mod cu totul strălucit Domnul Profesor Mihail Diaconescu, mai ales în primul volum al acestei sinteze, semnificativ intitulat *Teologie și estetică*. Sesizăm și observăm în această primă parte (primul volum) a sintezei sale influența binefăcătoare a nenumăratelor scrieri despre frumos, care fac parte din tezaurul patristicii, dar și a operelor unor mari gânditori ai epocii noastre precum Nichifor Crainic și Dumitru Stăniloae – adevărați patriarhi ai teologiei ortodoxe. Observăm și sesizăm, mai presus de toate, o aplicare riguroasă și creatoare a principiilor dogmatice, patristice, liturgice, iconologice, antropologice, aghiologice, morale și pastorale ale Bisericii noastre Ortodoxe, românești și strămoșești. Ample secțiuni ale primului volum din tratatul *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* sunt dedicate doctrinei Bisericii cu privire la frumusețe ca atribut al Divinității.

Atributele divine, ca proprietăți reale ale firii dumnezeiești, pot fi constatate în creație, îndeosebi în lucrarea proniatoare și mântuitoare, prin care Dumnezeu Se comunică și Se manifestă ca ființă personală adaptată și acomodată stării omului. Teologia dogmatică ortodoxă ne vorbește despre atributele legate de supraesența lui Dumnezeu și participarea creaturilor mărginite, la ea. Dumnezeu ni Se comunică prin lucrările Sale necreate. Existența prin Sine este izvorul a toată existența. Dumnezeu coboară kenotic în intră în comuniune cu noi, oamenii, pentru a noastră mântuire. Frumusețea este unul dintre atributele firii dumnezeiești, alături de infinitate, eternitate, atotputernicie, iubire, sfințenie, bunătate, milă, înțelepciune, dreptate și multe altele. A scrie despre Dumnezeu frumusețe și sursă a toată frumusețea înseamnă a te situa nu doar în plan teoretico – estetic, ci și în plină teologie dogmatică ortodoxă. Din teologia dogmatică ortodoxă domnul Mihail Diaconescu a luat toate demonstrațiile sale despre frumusețe ca atribut al Divinității. Mergând mai departe pe firul demonstrațiilor, ceea ce Domnul Profesor Mihail Diaconescu scrie despre relația dintre teologie și estetică ne apare ca o prelungire, respectiv ca o aplicare de o superlativă ținută speculativă la domeniul dezbaterilor despre frumos, a principiilor liturgice ortodoxe, în special a caracterului sacrificial și ierarhic, a uniformității, stabilității, abundenței, varietății și funcției simbolice a formelor externe, a caracterului eclesiologic, epifanic și teofanic, eshatologic și cosmic al cultului nostru. Domnul Profesor Mihail Diaconescu nu uită nici un moment că Sfânta Liturghie Ortodoxă are caracter pancosmic și panuniversal. Mulțimea, profunzimea și sublima frumusețe a principiilor doctrinare remarcate și evidențiate de Sfânta Liturghie și de sfintele texte liturgice, suprasaturate de semnificații simbolice și istorice, formând și alcătuind la olaltă copleșitoare teofanii, ne fac să trăim în mod plener și profund marea și Sfânta Taină a Euharistiei, proiectându-ne, totodată, în nelimitat și etern, în sensul eshatologic al devenirii noastre, în mod deosebit. Faptul că o trăsătură specifică a cultului ortodox este universalismul sau pancosmismul său, că firea neînsuflețită este asociată la cultul de adorare adus Creatorului a toată zidirea a marcat profund demonstrațiile Domnului Mihail Diaconescu despre frumusețea naturii și despre locul omului în cadrul acesteia.

În strânsă raportare și relație cu antropologia creștină ortodoxă se află demonstrațiile domnului Mihail Diaconescu despre frumusețea omului, a cărei maximă potențare și strălucire se realizează în persoana Sfântului. Ca microcosmos ce conturează în el toate elementele universului (ale macro-cosmosului), fiecare om este un subiect personal unic, o ființă ireductibilă și incomparabilă, capabil să transeandă starea lui concretă și să-și manifeste în mod plener orientarea ontologică spre Dumnezeu Care l-a creat. Învățătura sau doctrina despre valoarea și demnitatea omului afirmată și susținută de către Biserică este cel mai înalt și mai riguros umanism. Restaurarea efectivă a firii noastre și recapitularea umanului și a umanității în Iisus Hristos, fiul lui Dumnezeu, om adevărat și Dumnezeu adevărat în același timp în mod deplin și desăvârșit, conferă și oferă fiecăruia dintre noi o demnitate unică în lume și în istorie. Cu toate că omul este afectat de păcat, el rămâne chipul slavei lui Dumnezeu, chiar și atunci când poartă pe trup rănilor greșelilor. Omul nu este însă o realitate

statică, ci una dinamică. Creștinul poate deveni sfânt prin consacrare spirituală deplină și desăvârșită, în primul rând prin participarea la Trupul îndumnezeit al lui Iisus Hristos prelungit în lume și în istorie, prin jertfă interioară, prin libertate fără de patimi, prin dragoste față de Dumnezeu și față de oameni, prin trăire în perspectivă soteriologică și eshatologică. Sfântul este suprema împlinire a umanului din om și cea mai înaltă treaptă a frumuseții pe care persoana umană o dobândește intrând în comuniune cu Dumnezeu prin Iisus Hristos. Este o frumusețe de ordin spiritual – duhovnicesc. Aghiologia și antropologia ortodoxă subliniază acest fapt într-o mare diversitate și varietate de exprimări.

Frumusețea artei, a cărei înțelegere ortodoxă își are temeiul în teologia icoanei, este, de asemenea, un capitol vast al esteticii, fundamentată pe criterii teologice ortodoxe. Faptul că înainte de a fi o operă de artă icoana este un obiect de cult, ca imagine sacră și sfântă, respectiv ca sublimă comunicare vizuală a realității dumnezeiești invizibile, este atent subliniat în lucrarea Prelegeri de estetica Ortodoxiei. Important este faptul că Domnul Profesor Mihail Diaconescu dezbată și discută despre artele plastice ca reprezentări și comunicări vizuale ale realității divine invizibile, manifestate în timp și spațiu, dar și ca modalități de spiritualizare și înduhovnicire a umanului din om și a lumii întregi, pururi însetată de Creatorul ei. Observăm întru acestea un *sens* al artelor care participă la *evoluția* lumii întregi. Este sensul care trece dinspre Creație prin Istorie spre Eshaton. Mai ales diversele ipostaze ale artelor remarcă și subliniază acest sens, într-o mare varietate de forme. Este ceea ce Domnul Mihail Diaconescu dovedește și demonstrează pe larg, mai ales în volumul al doilea *Ipostazele artei*, ale acestui tratat. Concepția despre relația dintre intenționalitatea creatoare în artă și sensul spiritual al lumii orientează numeroase demonstrații din acest al doilea volum. Pe un plan mai larg este foarte important modul cum Domnul Profesor Mihail Diaconescu organizează în mod logic și epistemologic demonstrațiile în care s-a angajat. În fiecare dintre capitolele acestui tratat demonstrațiile sunt multidisciplinare și transdisciplinare. În acest sens, modelele sale sunt mari învățați precum Leontius Byzantinum, teologul enipostazierii, fondatorul scolasticii, și Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul (Dionysius Exiguus; Dionysius Areopagita; Pseudo Dionysius Areopagita pe care Domnul Mihail Diaconescu l-a evocat în prealabil în tratatul fundamental, intitulat *Istoria Literaturii dacoromane*, 1999; precum și în romanul *Depărtarea și timpul*, 1986), dar și Sfântul Maxim Mărturisitorul cu *Mistagogia* sa și, în special, Sfântul Ioan Damaschin cu lucrarea fundamentală *Sursa cunoașterii*.

Cititorul și lectorul interesat în mod deosebit de structura amplelor demonstrații întreprinse de Domnul Profesor Mihail Diaconescu poate sesiza ușor faptul că ele stau sub semnul tutelar și binefăcător al teologiei Sfântului Ioan Damaschin, îndeosebi a felului și modului în care el concepe relația și raportul dintre teologie, logica formală și filozofie. S-a vorbit adeseori despre influența masivă și binefăcătoare pe care opera vastă, densă și consistentă a Sfântului Ioan Damaschin, mai cu seamă lucrarea sa fundamentală *Dogmatica* sau *Izvorul cunoașterii* a exercitat-o asupra teologiei dogmatice ortodoxe, filosofiei și logicii, inclusiv asupra scolasticii europene apusene sau occidentale în diverse etape (Toma de Aquino stă sub semnul binefăcător al scrierilor Sfântului Ioan Damaschin). Trebuie subliniat însă, în mod deosebit, faptul că opera Sfântului Ioan Damaschin are o relație specială cu întreaga evoluție a teologiei românești.

Domnul Mihail Diaconescu a arătat în tratatul său *Istoria literaturii dacoromane* (1999) că Sfântul Ioan Damaschin (676 – 754) a reținut în scrierea sa Iera paralela (Sacra parallela; Sfintele paralele) grăitoare și revelatoare extrase din creația omiletică și paremiologică a Sfântului Theotim I Filosoful episcop al Tomisului între anii 392 – 403 d. Hr. În școlile românești din epoca feudală vasta operă dogmatică, polemică, moral-ascetică, oratorică, exegetică, muzicală și poetică a Sfântului Ioan Damaschin, a fost obiectul unei atenții speciale și deosebite. La Academii domnești de la București și Iași această operă era

lecturată, explicată, copiată, pusă în relație cu principiile dogmatice, liturgice, omiletice, morale și pastorale ale Sfintei noastre Biserici. În special vastul tratat pe care Sfântul Ioan Damaschin l-a intitulat *Sursa cunoașterii* a constituit obiectul unei atenții sporite în cadrul instituțiilor de învățământ de diferite grade, întreținute în diverse epoci de Biserica noastră. Este un tratat cu o structură tripartită. Prima parte, *Dialectica sau Capete filosofice* (Kefalia filosofica) demonstrează modul cum Sfântul Ioan Damaschin se raportează la cugetarea antică precreștină, pe care o admiră, dar și la marii doctrinari ai Bisericii de până la el. se află în această primă parte a tratatului Sfântului Ioan Damaschin o exprimare sistematică a principiilor impuse de logică, știință a demonstrației și a legilor raționării veridice, respectiv a conceptelor, judecăților și raționamentelor, așa cum sunt ele discutate în scrierile și operele unor cugetători antici, precum Aristotel (lucrările sale *Topicele*, *Categoriile*, *Despre interpretare și Analiticele* sunt intens și atent utilizate), Porfirios (tratatul său *Eisagoghe*, o introducere la problema categoriilor, este, și el, amplu discutat și dezbătut) și alții. Nu întâmplător pe pereții exteriori ai unora dintre bisericile și mănăstirile noastre din Nordul Moldovei dar și din județul Argeș, pe unde Domnul Mihail Diaconescu a copilărit, și din nordul Olteniei lângă proorocii Vechiului Testament sunt pictați și unii filosofi antici greci, precum Pitagora, Socrate, Platon și Aristotel, însă și unii autori tragici, cum ar fi Eschil, Sofocle și Euripide.

În partea a doua a tratatului *Sursa cunoașterii* găsim o expunere sistematică a mizeriilor și ereziilor doctrinare ale unor învățături ale epocii, în care Sfântul Ioan Damaschin a trăit. Înaintea Sfântului Ioan Damaschin aceste erezii au mai fost discutate, dezbătute și combătute de Sfântul Epifanie de Salamina. Partea a treia a tratatului este intitulată *Expunere exactă a credinței ortodoxe sau Dogmatica*, și structurată în o sută de capitole. Ea a devenit una dintre cele mai intens utilizate scrieri ale Sfântului Ioan Damaschin. Pornind de la mari teologi precum Clement din Alexandria, Sfântul Grigorie de Nazians, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul, Leontius Byzantinus, Sfântul Maxim Mărturisitorul și alții, autorul *Dogmaticii* realizează o expunere de o înaltă valoare doctrinară a credinței noastre. Important este faptul că logica severă a demonstrațiilor și puritatea dogmatică a scrierilor filosofice și teologice ale Sfântului Ioan Damaschin, înalta, exigenta și severa lor ținută intelectuală le-au asigurat o mare autoritate doctrinară și o excepțională capacitate de atracție în timp și în lume, până în zilele noastre.

Răspunzând interesului profund pe care opera Sfântului Ioan Damaschin l-a întreținut în cercurile teologilor români, ale intelectualilor noștri, în general, episcopul Grigorie Râmniceanu al Argeșului (a păstorit între anii 1823 – 1832) a tradus din limba greacă și a publicat la București, în anul 1826, *Logica* Sfântului Ioan Damaschin. Ulterior, prin mari personalități ca Eufrosin Poteca, Ghenadie Enăceanu, Titu Maiorescu, Simion Bărnuțiu, Constantin Leonardescu, Nae Ionescu, Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Grigore C. Moisil, Anton Dumitriu, Petru Botezatu, Alexandru Surdu (preocupările sale sistematice în domeniul logicii intuiționiste l-au atras în mod special pe Domnul Profesor Mihail Diaconescu) și alții, logica românească s-a afirmat deosebit de puternic în diverse și variate domenii. Toți aceștia au avut însă în traducerea *Logicii* Sfântului Ioan Damaschin, publicată de Episcopul Grigorie Râmniceanu al Argeșului, un important punct de referință și de susținere. Așa cum are și Domnul Mihail Diaconescu în aceste *Prelegeri de estetica Ortodoxiei*, lucrare ce cuprinde peste patru mii de note, referințe, trimiteri și note (de subsol) bibliografice. Este o traducere care ne reamintește faptul că relația cult – cultură este puternică, temeinic consolidată și indestructibilă în tot (de)cursul istoriei noastre. Este demn de remarcat și de reținut faptul că până să ajungă episcop la Curtea de Argeș și până să tipărească traducerea tratatului de logică, elaborat de către Sfântul Ioan Damaschin, episcopul Grigorie Râmniceanu a fost egumen la Mănăstirea Vieroș (azi inexistentă), din județul Muscel, cu hramul *Intrarea Maicii Domnului în Biserică*, ctitorie din anii 1571 – 1573, a

marelui ban Ivașcu Goleșcu, nu departe de locurile unde Domnul Profesor Mihail Diaconescu și-a petrecut copilăria.

În altă ordine de idei, a fost o binecuvântare faptul că în anii tinereții sale, când se forma ca intelectual, Domnul Mihail Diaconescu a avut la dispoziție în biblioteca tatălui său, preotul și învățătorul de țară Aurelian Diaconescu de la Vultureștii de Muscel, *Logica Sfântului Ioan Damaschin* în traducerea Episcopului Grigorie Râmnicănean al Argeșului. Cine citește în tratatul *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* îndeosebi capitolul *Frumosul – categorie fundamentală în estetica Ortodoxiei* și constată felul și modul în care Domnul Profesor Mihail Diaconescu discută, dezbate și abordează problema logică și epistemologică a noțiunilor de maximă generalitate (indefinabilele *genera generalissima*) poate observa și sesiza imediat cât de profundă și de rodnică este influența exercitată asupra judecăților sale de gândirea Sfântului Ioan Damaschin. Nu este întâmplător nici faptul că, după cum mi-a mărturisit, cu multă sinceritate, delicatețe și noblețe sufletească, însuși Domnul Profesor Mihail Diaconescu, unul din momentele sau clipele cele mai importante și mai emoționante din viața domniei sale a fost pelerinajul la Mănăstirea Sfântului Sava din Palestina de astăzi, unde s-a închinat cu multă bucurie și s-a rugat cu credință, smerenie, dragoste și nădejde la mormântul Sfântului Ioan Damaschin. Totodată, o influență deosebit de rodnică au exercitat asupra cugetării teoretico – estetice a Domnului Profesor Mihail Diaconescu, lucrările și scrierile marilor teologi Nichifor Crainic și Dumitru Stăniloae. Așa încât ample capitole din tratatul *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* demonstrează cu prisosință această influență.

Faptul că în elaborarea tratatului *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* Domnul Mihail Diaconescu a avut ca modele sublime operele unor mari cugetători precum Sfântul Ioan Damaschin, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae și teologul Nichifor Crainic nu este deloc întâmplător. Fiecare dintre aceștia a fost, într-un fel și mod specific, desigur, nu numai un mare teolog ci și un mărturisitor, un propovăduitor și, deci, un scriitor de strălucită vocație. Atunci când scria *Trei cuvântări apologetice contra celor ce resping sfințele icoane*, sau *Contra maniheilor*, sau *Contra nestorienilor*, Sfântul Ioan Damaschin se manifesta ca un polemist de mari resurse teologice, filosofice și expresive. Lucrările sale omiletice, capodopere ale oratoriei și artei retorice, îl arată a fi unul dintre cei mai mari creatori din istoria literaturii universale, ca, de altfel, și imnele sale sacre – adevărate modele de poezie cu o rafinată versificație, bazată pe valoarea silabelor și pe accentele tonice ale cuvintelor. Ca să nu mai vorbim de calitatea de muzician a Sfântului Ioan Damaschin, respectiv de faptul că lucrarea sa *Octoihul*, care cuprinde cântările din fiecare zi a săptămânii, intonate succesiv pe cele opt glasuri (ehuri), a intrat în mod definitiv în tezaurul cântării liturgice ortodoxe, bizantine și răsăritene. Părintele Dumitru Stăniloae a fost nu numai un mare teolog și filosof al culturii, ci și un scriitor care a dat esteticii literare românești o nouă strălucire. O dovadă grăitoare și emoționantă, în acest sens, îl constituie lungul șir de eseuri și articole (unele dintre ele sunt editoriale) publicate, mai ales, în revista *Telegraful Român* de la Sibiu, pe care a condus-o între anii 1934 – 1945. Părintele Profesor Dumitru Stăniloae determină, în mod magistral și suveran, marile resurse expresive ale limbii și culturii române, pe care le utilizează într-un mod original, totdeauna într-un stil revelator, așa cum numai marii scriitori sunt în stare să o facă. Un mare teolog și un strălucit scriitor, afirmat ca poet, eseist și memorialist, a fost Nichifor Crainic. În plus, calitatea sa de mentor literar al revistei *Gândirea* a rodit puternic în evoluția artei cuvântului în literatura și cultura noastră. Și Nae Ionescu a influențat discursul Domnului Profesor Mihail Diaconescu. În special capitolul *Frumosul – categorie fundamentală în estetica Ortodoxiei* este semnificativ pentru modul și felul în care Domnul Mihail Diaconescu înțelege relația dintre teorie, noțiunile de maximă generalitate (*genera generalissima*, indefinisabilele), axiome și gândirea lui Nae Ionescu. Luminat și îndrumat fiind de asemenea spirite tutelare, discursul teoretic al Domnului Profesor Mihail

Diaconescu dobândit și căpătat fermitate, putere de cuprindere și capacitate de nuanțare. A căpătat, mai presus de toate, forță revelatoare.

Când scriu toate aceste gânduri și impresii nu uit nici faptul că prin masivele volume *Istoria literaturii dacoromane* (1999) și *Antologie de literatură dacoromană* (2003) Domnul Mihail Diaconescu a dat și conferit un nou și puternic impuls studiului sistematic, documentat și fundamentat, al operelor pe care ni le-au lăsat drept moștenire și tezaur, marii noștri autori patristici din prima jumătate a celui dintâi mileniu al erei creștine.

Însă tratatul *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* este una dintre realizările fundamentale ale culturii române, contemporane. El exprimă nu doar vocația speculativă a autorului, ci și forța cugetării teologice și filosofice autentice, românești, impuse în întreaga lume prin operele unor mari, adânci și profunzi gânditori și autori...

Încheiere

Cu alte cuvinte, Domnului Prof. Univ. Dr. Mihail Diaconescu, pe care ținem să-l felicităm pentru această lucrare *„Prelegeri de estetica Ortodoxiei”*, ediția a doua, Editura „Doxologia” a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2009, cu o Prefață – Studiu, semnată de Domnul Acad. Prof. Univ. Dr. Alexandru Surdu – și pe care o recomandăm tuturor cu toată căldura, îi dorim să ne mai hrănească mințile și sufletele și cu alte lucrări ziditoare și folositoare nouă și urmașilor noștri, arătându-ne prin toate acestea dragostea sa față de valorile perene ale Bisericii și neamului Românesc, precum și tinerețea spirituală cu care l-a înzestrat Dumnezeu – Cel în Treime Slăvit și Lăudat, pe devotatul și iubitul Său fiu – autentic slujitor!...

Sunt încredințat că sunt foarte mulți oameni de rând, din țară și din diaspora, credincioși ori slujitori ai altarelor care se roagă Bunului Dumnezeu, să îi dăruiască Domnului Profesor Mihail Diaconescu, multă liniște și pace în suflet, multă bucurie sufletească și să îi răsplătească pentru faptul că i-a făcut pe ei sau pe copiii lor oameni cu școală, cu carte românească de învățătură, cu emisiuni frumoase și folositoare, ziditoare de suflet și de spirit, cu cărți, reviste, biblioteci și cu studii înalte, încheiate – lucru care nu poate fi uitat de și în istoria acestor locuri - marcate de prezența și activitatea domniei sale, atât de bogată și de prodigioasă și care s-a desfășurat, și încă se desfășoară, pe parcursul atâtor ani; rugăciuni cărora mă alătur și eu, dorindu-i, încă odată, să ne trăiască întru mulți, folositori și roditori ani, alături de familie, de colegi sau colaboratori și de toți cei dragi ai săi!...

În încheierea acestor modeste dar sincere rânduri, scrise cu toată prețuirea și admirația, să îi urez, încă odată, să aibă parte de multă putere de muncă în continuare, de multe realizări și sporite împliniri sufletești, însoțite de un sincer și călduros *„La Mulți și Fericți Ani!”* Să se bucure de realizările și împlinirile de până acum, să le cultive și să le înmulțească, pe mai departe, îndeosebi pe cele de ordin cultural, spiritual și cărturăresc!... *Dumnezeu să îl binecuvânteze, să îl ajute și să-i poarte de grijă!*

Drd. Stelian Gomboș